

III. RECENZII

COVID-19 ȘI DREPTURILE OMULUI – MORTEN KJAERUM, MARTHA F. DAVIS ȘI AMANDA LYONS, COORD., (ROUTLEDGE, 2021)

ANDREEA MOROIANU*

Abstract:

The COVID-19 pandemic has had and still has an impact on our lives. In this context, the volume edited by Morten Kjaerum, Martha F. Davis and Amanda Lyons provides a perspective on how to secure human rights during pandemics. The socio-economic impacts of COVID-19 are closely linked to marginalisation, discrimination, democracy and inclusion. Each one of the 23 authors who contributed to this book provides different insights on the effects of the current pandemic on different human rights. Considering the vast array of issues tackled by this volume, one can understand how pre-existing conditions have a direct effect on the way the pandemic unfolded in various countries and how various sectors have been affected, from the perspective of measures adopted by governments and human rights violations. The volume is written during the first year of the COVID-19 pandemics, however, it provides lessons that can help one understand the importance of applying a human rights-based approach in the recovery plans. In the foreword, Olivier de Schutter, UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, highlights the importance of human rights in times of crisis and the idea of international support and partnerships to overcome times like these and to build back better.

Keywords: COVID-19, marginalisation, democracy, human rights based approach, recovery plans, 2030 Agenda

Résumé :

La pandémie de COVID-19 a eu et continue d'avoir un impact sur nos vies. Dans ce contexte, l'ouvrage édi par Morten Kjaerum, Martha F. Davis et Amanda Lyons offre une perspective sur la manière de garantir les droits de l'homme pendant les pandémies. Les impacts socio-économiques de COVID-19 sont étroitement liés à la marginalisation, la discrimination, la démocratie et l'inclusion. Chacun des 23 auteurs qui ont contribué à cet ouvrage apporte une vision différente sur les effets de la pandémie actuelle sur les différents droits de l'homme. Compte tenu du vaste éventail de questions abordées dans cet ouvrage, on peut comprendre comment les conditions préexistantes ont un effet direct sur le déroulement de la pandémie dans divers pays et comment divers secteurs ont été touchés, du point de

* E-mail: andreea.moroianu@irdo.ro

vue des mesures adoptées par les gouvernements et des violations des droits de l'homme. L'ouvrage a été écrit pendant la première année de la pandémie de COVID-19, mais il fournit des leçons qui peuvent aider à comprendre l'importance d'appliquer une approche fondée sur les droits de l'homme dans les plans de relance. Dans l'avant-propos, Olivier de Schutter, Rapporteur spécial des Nations Unies sur les droits de l'homme et l'extrême pauvreté, souligne l'importance des droits de l'homme en temps de crise et l'idée d'un soutien et de partenariats internationaux pour surmonter des périodes comme celles-ci et mieux reconstruire.

Mots-cles : COVID-19, marginalisation, démocratie, approche fondée sur les droits de l'homme, plans de relance, L'Agenda 2030

Volumul „COVID-19 și drepturile omului¹” reprezintă o analiză din diferite perspective ale efectelor pandemiei curente asupra drepturilor omului, fiind coordonat de Morten Kjaerum, Martha F. Davis și Amanda Lyons, reunind 23 de autori cu renume în lumea specialiștilor de drepturile omului. *Cuvântul înainte* este semnat de Olivier de Schutter, Raportor special al ONU privind sărăcia extremă. Acesta prezintă impactul puternic pe care pandemia l-a avut la nivel economic și social, dar și măsurile luate, de exemplu, la nivelul Uniunii Europene, unde multe state au declarat starea de urgență pentru a stopa răspândirea acestui virus. De altfel, parte dintre măsurile adoptate de state la nivel mondial au avut ca efect restrângerea anumitor drepturi și libertăți, monitorizarea persoanelor, dar, în același timp, s-au adoptat și măsuri speciale de protecție socială pentru persoanele aparținând celor mai vulnerabile categorii. Totodată, Olivier de Schutter subliniază importanța abordării bazate pe drepturile omului care ar permite consolidarea protecției sociale pe termen lung, având în vedere că măsurile de sprijin ar fi bazate pe o relație clară între drepturi și obligații. Potrivit acestuia, drepturile omului pot juca trei roluri în cazul unor perioade de criză: reprezintă o măsură de siguranță împotriva riscurilor de abuz (din partea puterii executive), pot reprezenta orientări pentru eforturile de redresare post-pandemie și pot duce la noi forme de cooperare internațională.

Volumul este compus din trei părți care abordează aspecte diferite, respectiv: *Drepturile omului în perioade de criză sanitară*, *Vulnerabilitate și inegalitate*, *Baze pentru coeziunea socială*.

Prima parte, formată din trei capitole, se referă în principal la lecțiile învățate din epidemiile și pandemiile care s-au manifestat în trecut și felul în care acestea pot fi aplicate în prezent și în viitor. A doua parte analizează vulnerabilități și inegalități care au efecte asupra realizării drepturilor omului.

¹ COVID-19 and Human Rights, edited by Morten Kjaerum, Martha F. Davis, and Amanda Lyons, Routledge, 2021.

Se au în vedere aspecte ce țin de inegalități digitale, spațiale² și rasiale. Partea a treia prezintă elementele ce țin de o societate coerentă care au fost afectate de pandemia de COVID-19, discutând și aspecte care țin de modalitatea în care ar trebui să acționeze statele. Concluziile volumului se concentrează pe importanța pe care o are în viitor o abordare bazată pe drepturile omului pentru a asigura, în egală măsură, drepturi economice, sociale, politice, civile și culturale.

În primul capitol, Steven L.B. Jensen³ prezintă pandemii din trecut dintr-o perspectivă istorică a drepturilor omului. Autorul analizează relația dintre epidemii și dreptul la sănătate, făcând trimitere la focarele de tifos, holeră, gripa din 1918 și HIV/SIDA.

Martin Scheinin⁴ și Helga Molboek-Steensig⁵ analizează diferențele dintre răspunsurile populiste la pandemie și cele bazate pe drepturile omului. Astfel, un răspuns bazat pe drepturile omului este definit în primul rând de recunoașterea drepturilor și a valorii egale a fiecărei persoane, iar în al doilea rând de caracterul incluziv, democratic, bazat pe dovezi, care acordă atenție protecției grupurilor și persoanelor vulnerabile. Pe de cealaltă parte, un răspuns populist utilizează retorici care au scopul de a diviza societatea și pot avea ca efect înrăutățirea situației de criză. Autorii prezintă o listă cu douăzeci de orientări pentru strategii naționale împotriva COVID-19 care se bazează pe drepturile omului. Printre acestea se numără atenția specială acordată membrilor grupurilor vulnerabile, nelimitându-se la persoane vârstnice, asigurarea unor mijloace de transport sigure (din perspectiva distanțării fizice, a asigurării fluxului de aer), introducerea unor măsuri voluntare sub forma unor recomandări bazate pe dovezi, dar și, dacă este cazul, introducerea unor măsuri obligatorii, precum limitarea sau interzicerea evenimentelor cu un număr mare de participanți, restricții asupra întâlnirilor publice, însă cu oferirea de alternative (de ex. activități online și offline, evenimente multiple cu un număr redus de participanți, obligativitatea de a purta mască).

Capitolul trei studiază necesitatea și proporționalitatea măsurilor care se adoptă atunci când societățile se confruntă cu o pandemie. În primul rând, se prezintă obligațiile statelor potrivit dreptului internațional al drepturilor omului și reglementările internaționale privind Sănătatea în ceea ce privește protejarea populației de boli infecțioase. În al doilea rând introduce abordarea

² Inegalitatea spațială se referă la distribuția inegală a resurselor și serviciilor la nivelul diferitelor zone și locuri.

³ Cercetător în cadrul Institutului Danez pentru Drepturile Omului.

⁴ Profesor de Drept internațional și Drepturile Omului, primul raportor special al Națiunilor Unite pentru drepturile omului și combaterea terorismului.

⁵ Cercetător în cadrul proiectului „Human Rights in the Endgame of the COVID-19 Pandemic” de la Institutul Universitar European.

bazată pe drepturile omului care a fost dezvoltată ca răspuns la HIV/SIDA, care militează împotriva discriminării și a stigmatului ca instrumente de sănătate publică. De asemenea, capitolul analizează măsurile care au restricționat libertatea de circulație care au fost adoptate în statele europene din perspectiva dreptului la sănătate și a drepturilor omului. Autoarea, Katharina Ó Cathaoir⁶, prezintă obligațiile statelor cu privire la protecția vieții și a sănătății din perspectiva Comitetului pentru Drepturile Omului, a Curții Europene a Drepturilor Omului. Astfel, se reamintește principiul asigurării disponibilității, accesibilității, calității și a caracterului acceptabil în domeniul sănătății și a îngrijirilor de sănătate, care presupun asigurarea unui număr suficient de personal angajat în domeniu, acces fără discriminare la servicii de sănătate, calitate a serviciilor oferite și un preț accesibil. Așadar, drepturile omului și dreptul internațional în domeniul sănătății subliniază că statele trebuie să creeze condiții pentru a preveni bolile și să construiască o infrastructură corespunzătoare în domeniul sănătății publice.

Tove H. Malloy⁷ aduce în discuție comunicarea cu privire la riscurile generate de COVID-19, din perspectiva dreptului la informație și al participării. Autorul amintește că uneori, chiar și în cazurile în care autoritățile reușeau să asigure dreptul la informare al tuturor membrilor societății, acestea nu puteau să se asigure că informațiile erau înțelese efectiv. La nivelul ONU, OMS, OHCHR, OSCE și al Consiliului Europei s-a dezbătut importanța transmiterii informațiilor cu privire la măsurile adoptate în contextul pandemiei într-o manieră transparentă și accesibilă tuturor categoriilor populațiilor, inclusiv prin asigurarea traducerii acestora în limbile minorităților dintr-un stat, dar și prin utilizarea unui limbaj simplificat. În continuare autorul prezintă principalele caracteristici ale dreptului la informare, amintind că acesta este strâns legat de democrație, transparență și luarea deciziilor într-o manieră participativă. În plus, dreptul la informare presupune ca receptorul informației să ajungă într-o poziție care îi permite să ia decizii informate. Capitolul amintește și de așa numita *infodemie*, existentă în zilele noastre, care se datorează transmiterii rapide de informații, chiar și a celor neverificate. De asemenea, se subliniază că un element esențial în transmiterea informației este reprezentat de încrederea acordată persoanei care transmite mesajele de la început.

Martha F. Davis⁸ analizează în capitolul 5 costurile inegalității din perspectiva drepturilor omului, având în vedere că disparitățile existente în perioada pre-pandemică s-au intensificat. Analiza pornește de la declarația

⁶ Conferențiar la Facultatea de drept a Universității din Copenhaga.

⁷ Profesor de Studii Europene în cadrul Europa-Universität Flensburg din Germania.

⁸ Profesor de drept în cadrul Universității Northeastern din Boston, Massachusetts, co-director al programului privind drepturile omului și economia globală.

lui Philip Alston⁹ potrivit căruia „sărăcia extremă este inevitabil susținută de inegalitatea radicală”, așadar eforturile de combatere a inegalității ar trebui să reprezinte o prioritate pentru cei care se ocupă de reducerea sărăciei. Astfel, răspunsurile statelor de redresare ar trebui să fie centrate pe reducerea inegalităților, pentru că acestea divizează comunități și au impact asupra tuturor drepturilor omului, fie civile, politice, economice, sociale sau culturale. Capitolul analizează trei domenii în care se remarcă inegalitatea care, în contextul pandemiei de COVID-19, au un impact devastator asupra persoanelor aflate în condiții vulnerabile, respectiv: inegalități digitale, inegalități spațiale și inegalități rasiale sistemice. Astfel, în ceea ce privește inegalitățile ce țin de spațiu se au în vedere mai multe drepturi ce se încadrează în sfera socio-economică.

În capitolul 6, Elina Castillo Jiménez¹⁰ abordează problema rasială în dreptul internațional, plecând de la evenimentele din SUA care au urmat decesului lui George Floyd, mai exact dezvoltarea mișcării Black Lives Matter. Autoarea menționează că rasismul sistemic, care are efecte asupra realizării drepturilor persoanelor de origine africană, nu este valabil doar pentru Statele Unite. În plus, menționează că persoanele de origine africană sau latină se confruntă cu efecte mai grave ca urmare a COVID-19, din cauza marginalizării sau a lipsei veniturilor suficiente. De asemenea, capitolul prezintă modul în care au reacționat ONU și spațiul Inter-american la momentele esențiale legate de justiția rasială, arătându-se importanța consolidării standardelor dreptului internațional al drepturilor omului pentru a aborda eficient cauzele discriminării rasiale și pentru a sprijini justiția transformativă.¹¹

Zarizana Abdul Aziz¹² și Janine Moussa¹³ abordează violența împotriva femeilor în contextul COVID-19. Autoarele prezintă modul de manifestare al violenței împotriva femeilor, examinând felul în care pandemia a dus la creșterea violenței împotriva femeilor, din cauza factorilor de risc, a izolării sociale și a prezenței pe internet. De asemenea, sunt prezentate provocările și oportunitățile apărute ca urmare a pandemiei cu privire la accesul la servicii și la sistemul de justiție, responsabilitatea la locul de muncă și decalajul

⁹ Fost Raportor special al Consiliului ONU pentru Drepturile Omului privind sărăcia extremă.

¹⁰ Avocat de drepturile omului, cercetările sale sunt axate pe respectarea dreptului internațional de către state, sistemul Inter-american de drepturile omului.

¹¹ Justiția transformativă reprezintă un cadru politic și o abordare de răspuns la violențe, vătămări și abuzuri. Aceasta urmărește să răspundă la violențe fără a crea mai multă violență și/sau să se implice în reducerea vătămarilor pentru a diminua violența

¹² Avocat de drepturile omului, co-fondator al Due Diligence Project, implicată în inițiative ce vizează egalitatea de gen și lupta împotriva violenței.

¹³ Avocat de drepturile omului, cu peste 15 ani de experiență în domeniul drepturilor femeilor și accesul la justiție.

digital dintre femei și bărbați. În ceea ce privește responsabilitatea la locul de muncă, autoarele susțin că în contextul în care se lucrează de acasă apare un nivel suplimentar de verificare din partea angajatorului care poate preveni și răspunde la cazurile de violență domestică. În concluziile capitolului sunt formulate o serie de recomandări pentru state, astfel încât răspunsul la pandemia de COVID-19 să aibă în vedere impactul asupra femeilor și al fetelor.

Gerard Quinn, Raportorul Special al ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, prezintă o perspectivă asupra dizabilității în contextul pandemiei. Astfel, autorul menționează cât de importantă este trecerea de la modelul medical la modelul bazat pe drepturile omului în contextul dizabilității. Cel din urmă este centrat pe demnitate, autonomie și egalitate incluzivă. Quinn arată că modelul medical s-a reflectat în măsurile de prevenție adoptate în multe state, care nu au luat în considerare diversitatea nevoilor persoanelor cu dizabilități, subliniind că un răspuns corespunzător la pandemie ar fi fost posibil numai dacă persoanele cu dizabilități și organizațiile lor reprezentative ar fi fost implicate în planificare de la început. Sistemul de sprijin pentru persoanele cu dizabilități s-a dovedit a fi deosebit de fragil, astfel că trecerea la noua paradigmă bazată pe drepturile omului este necesară pentru a putea face față și unor eventual dezastre din viitor.

Aspecte privind viața și decesele din închisori sunt prezentate de Hope Metcalf, director executiv al Centrului Schell pentru Drepturile internaționale ale omului și lector la Yale Law School. Astfel, autoarea prezintă situațiile cu care se confruntă persoanele aflate în detenție în perioada pandemiei și implicațiile pe care suprapopularea spațiilor de detenție le au asupra stării de sănătate a deținuților, sugerând că în sistemele guvernate de drepturile omului încarcerarea ar trebui văzută doar ca aparținând secolului al XIX-lea, fiind incompatibilă cu egalitatea și demnitatea umană. Răspândirea virusului a arătat că spațiile de detenție reprezintă un loc ideal de multiplicare având în vedere condițiile de dormit și de luat masa în spații mici și neventilate, acces limitat la igienă de bază și resurse medicale. Practic, în contextul penitenciarelor și închisorilor, principalele măsuri de stopare a răspândirii virusului – igienă de bază și distanțare socială – nu au fost posibile. Autoarea analizează măsurile adoptate în diferite state pentru a combate răspândirea virusului în spațiile de detenție, fie că acestea încercau să reducă numărul de persoane încarcerate, fie că încercau să izoleze aceste spații.

Ian M. Kysel¹⁴ prezintă oportunități pentru promovarea protecției drepturilor tuturor migranților. Acesta susține că răspunsul Statelor Unite ca urmare a pandemiei a afectat migranții și refugiații, menționând 5 domenii care

¹⁴ Profesor asistent de drept la Universitatea Cornell.

arată provocările cu care se confruntă persoanele aflate în tranzit, respectiv: închiderea granițelor, inclusiv pentru cei care fug de persecuție și tortură; rele tratamente bazate pe rasism și xenofobie; repatrierea în masă a lucrătorilor migranți; obstacolele în calea accesului migranților la tratamente de sănătate; și eșecul de a asigura educația copiilor migranți. Cu toate acestea, la nivel internațional și regional există schimbări care pot asigura recunoașterea și protecția consecventă a drepturilor migranților și refugiaților.

Amanda Lyons¹⁵ discută despre drepturile omului și sectorul privat, menționând posibilitatea schimbării paradigmei în două posibile direcții – fie consolidarea capitalismului și preluarea conducerii de către sectorul privat, fie o direcție mai favorabilă drepturilor omului, care modifică dinamica puterii dintre sectorul privat și cel public, având în centru persoanele, ca titulare de drepturi. Capitolul analizează Agenda ONU pentru Dezvoltare Durabilă și potențialul acesteia de a susține politici de redresare juste, durabile, care reafirmă drepturile omului. În contextul COVID-19, Obiectivele de Dezvoltare Durabilă sunt prezentate ca un ghid pentru a asigura că eforturile de redresare economică integrează o abordare care răspunde problemelor pe termen scurt și lung ce țin de sărăcie, inegalitate și mediu înconjurător. Agenda 2030 este un instrument imperfect; chiar dacă Obiectivele de Dezvoltare Durabilă fac referiri la transformare, autodeterminare, colaborare și incluziune, aceste concepte sunt doar o iluzie dacă o persoană nu își poate exercita drepturile omului. Autoarea subliniază că abordarea bazată pe drepturile omului trebuie să fie robustă și pragmatică, având nu doar rolul de a aborda cauzele care stau la baza încălcărilor de drepturile omului, dar și de a insista asupra reafirmării rolului unui cadru al drepturilor omului.

Capitolul 12, semnat de Ana María Suárez Franco¹⁶, dezbate aspecte privind aplicarea dreptului la hrană, prezentând lecțiile învățate pentru transformarea sistemelor de alimentație. Potrivit unui raport al Organizației pentru Alimentație și Agricultură cel puțin 83 de milioane de persoane ar putea suferi ca urmare a foametei în anul 2020, ca rezultat al recesiunii economice declanșate de COVID-19. Capitolul prezintă dreptul la hrană și relația acestuia cu suveranitatea, siguranța alimentară și sistemele de alimentație, descrierea impactului pandemiei asupra dreptului la hrană, punctele forte ale propunerilor mișcărilor rurale, dar și recomandări. Pandemia a provocat crize alimentare în mai multe regiuni ale lumii, dar acestea sunt generate și de condiții preexistente printre care se numără: acapararea terenurilor, care este și o cauză a transmiterii de boli de la animale la oameni, politicile de prioritizare

¹⁵ Director Executiv al Centrului pentru Drepturile Omului din cadrul Facultății de Drept a Universității Minnesota, SUA.

¹⁶ Reprezentant permanent al FIAN Internațional în cadrul ONU Geneva.

a producției alimentare agroindustriale, regimuri alimentare bazate pe produse ultra-procesate, inegalități și discriminare. Autoarea dă exemplul restricționării distribuției de către cooperative agricole (de exemplu în Italia, Spania și Elveția), chiar dacă rafturile magazinelor erau golite, iar alimentele proaspete produse de țărani se perimau. Autoarea concluzionează că sectorul privat din industria agroalimentară influențează deciziile guvernelor, iar micii producători sunt neglijați sistematic, deși ei sunt cei care produc 80% din alimentele existente la nivel mondial.

În capitolul 13, Pedi Obani¹⁷ aduce în discuție drepturile la apă și la salubritate. Autoarea analizează modul în care pandemia de coronavirus a influențat serviciile de furnizare a apei, salubritate și igienă și modalitatea prin care drepturile la apă și salubritate pot consolida reziliența în timpul pandemiilor, plecând de la evoluția celor două drepturi în sistemul drepturilor omului. În scopul de a preveni infectarea este esențial accesul la servicii de apă, salubritate și igienă, inclusiv existența unei cantități suficiente de clor în sistemele de alimentare cu apă, printre alte măsuri recomandate. Impactul pandemiei asupra drepturilor la apă și salubritate s-a manifestat în cel puțin trei moduri: disponibilitatea serviciilor, accesibilitatea din punct de vedere al prețului, dar și impactul asupra reglementării serviciilor. Autoarea amintește că intervențiile care au avut loc în scopul îmbunătățirii accesului la servicii de apă, salubritate și igienă în timpul pandemiei, îndeosebi pentru grupurile vulnerabile, au implicat parteneriate între guverne și alte părți interesate, agenții ONU, organizații civile. Așadar, pentru o mai bună gestionare a acestor servicii se remarcă importanța guvernantei participative.

Juliana Nnoko- Mewanu¹⁸ abordează subiectul drepturilor de proprietate asupra terenurilor și descrie cazuri în care acestea au fost încălcate de guverne și actori non-statali în contextul pandemiei. Autoarea prezintă abordarea bazată pe drepturile omului potrivit reglementărilor și standardelor internaționale existente legate de drepturi privind teritoriul și proprietatea, dar și cum au fost încălcate de-a lungul timpului drepturile de proprietate asupra terenurilor, evaluând în același timp eșecul guvernelor de a le proteja. Este amintită sintagma „capitalismul dezastrului” care descrie cum guvernele și alianțele corporative care apar în urma unor dezaastre profită de devastare, cu ajutorul instituțiilor financiare internaționale, pentru a crea oportunități de piață care au tendința de a dezavantaja grupurile cele mai sărace din societate. Conform acestei premise, provocările actuale creează un teren propice pentru guverne

¹⁷ Profesor universitar în cadrul Departamentului de jurisprudență și drept internațional la Universitatea din Benin și cercetător asociat în domeniul apei, securității, politicilor și guvernanta la Universitatea din Leeds.

¹⁸ Doctor în sociologie și agricultură durabilă de la Universitatea de Stat din Iowa.

și corporații care pot adopta politici în beneficiul lor, dar în dezavantajul comunităților.

Sanchita Banerjee Saxena¹⁹, Harpreet Kaur²⁰ și Salil Tripathi²¹ dezbate impactul pandemiei asupra lanțului de furnizare a articolelor de îmbrăcăminte, care reunește mii de fabrici din toată lumea. Cu toate acestea, angajații acestora se confruntă cu condiții precare, care le afectează starea de sănătate, dar și cu venituri salariale reduse. Capitolul se bazează pe trei proiecte complementare de cercetare în care au fost implicați peste 1000 de lucrători din industria articolelor de îmbrăcăminte, analizând situația din unele state din Asia (Bangladesh, India și Vietnam) și măsurile luate de comercianți și furnizori de la nivel global în perioada de pandemie. Autorii susțin că Principiile directoare ale ONU privind afacerile și drepturile omului sunt esențiale pentru a se asigura responsabilitatea titularilor de obligații, inclusiv companii, în a evalua impactul produs asupra drepturilor omului, precum și a lua măsuri pentru a reduce aceste consecințe.

Brook K. Baker²² aduce în discuție susținerea inovației și a accesului echitabil la medicamentele pentru COVID-19 având în vedere Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, comentariile generale și rapoartele Raportorilor Speciali ai ONU pentru sănătate și cultură. Autorul susține promovarea cercetărilor științifice deschise, dar și adaptarea noilor produse medicale pentru utilizare în medii cu resurse limitate. De asemenea, autorul dezbate și faptul că în cadrul studiilor clinice ar trebui să fie implicate și persoanele din grupurile de populație care au nevoie de medicamentele studiate, inclusiv persoane care provin din țări cu venituri mici și mijlocii, pentru a răspunde nevoilor acestora. Totodată, Baker abordează și subiectul prețului vaccinurilor împotriva COVID-19 și faptul că acesta nu este disponibil într-o cantitate suficientă, la un preț scăzut, astfel încât este necesară distribuția echitabilă a vaccinului, la prețuri rezonabile și în cantități suficiente.

Ultimul capitol al volumului, semnat de Claudia Ituarte-Lima²³, analizează dacă pandemia de COVID-19 poate atrage după sine transformări durabile, având în vedere degradarea dreptului la un mediu sănătos și faptul că oamenii sunt privați de realizarea drepturilor omului. Potrivit autoarei mediul înconjurător și drepturile omului sunt indivizibile și interdependente. Degradarea planetei reprezintă una dintre cauzele apariției bolilor zoonotice

¹⁹ Director executiv al Institutului de Studii pentru Asia de Sud și director al Chowdhury Center for Bangladesh Studies din cadrul UC Berkeley.

²⁰ Specialist în afaceri și drepturile omului la UNDP Asia-Pacific.

²¹ Consilier principal (probleme globale) la Institute for Human Rights and Business.

²² Profesor la Facultatea de drept a Universității Northeastern, cercetător emerit în cadrul Universității KwaZuluNatal

²³ Prof. Dr. la University College London și Mphil University of Cambridge.

(boli care provin de la patogeni care se transferă de la animale la oameni), precum COVID-19, SARS, gripa aviară. Drepturile omului pot contribui la schimbarea paradigmei de la nivelul societății, așa cum s-a întâmplat de-a lungul timpului: de la abolirea sclaviei și până la lupta pentru pacea mondială. Dreptul la un mediu sigur, curat, sănătos și durabil, recunoscut de cel puțin 155 de state membre ONU, conține elemente materiale și procedurale, acestea fiind strâns legate între ele. Autoarea menționează că în anumite părți ale lumii standardele de mediu au fost reduse în favoarea intereselor companiilor și că acest lucru poate atrage distrugerea culturii și practicilor unor popoare (de exemplu popoare indigene din pădurea tropicală amazoniană). În același timp, Ituarte-Lima arată că în perioada pandemiei, grădinaritul a devenit mai vizibil, nu doar din perspectiva produselor, dar și a sănătății mintale. De asemenea, este abordată și problema calității aerului, care are efecte benefice asupra rezistenței organismului uman în fața bolilor, precum și importanța de a beneficia de apă potabilă.

Concluziile semnate de Morten Kjøreum²⁴ aduc în discuție aplicarea drepturilor omului în perioada post-criză, având în vedere că ultima perioadă a arătat realitățile inegalităților și a lipsei drepturilor omului, a semnalat lipsa justiției și a riscului destabilizării societăților în care trăim. Kjøreum amintește că în unele țări s-au adoptat măsuri de urgență fără a fi luate în considerare măsurile de protecție oferite de statul de drept și drepturile omului sau desconsiderând elemente ce țin de necesitate și proporționalitate. Mai mult, actuala criză a arătat inegalitățile preexistente din fiecare societate, acestea fiind greu de ignorat. Astfel, pentru a lupta împotriva nerespectării principiilor statului de drept, a inegalității economice, a discriminării structurale pe criterii de sex, etnie, rasă, vârstă și dizabilitate este necesară consolidarea drepturilor omului la nivel global. Autorul amintește și de importanța digitalizării, care în această perioadă a oferit posibilitatea multor persoane de a facilita dialogul și dezbaterile pe diverse teme relevante în materia drepturilor omului la nivel național și global, chiar dacă mai sunt multe de făcut pentru a asigura accesul tuturor. Actuala pandemie poate contribui la îmbunătățirea societăților și la construcția unei lumi mai egale și mai democratice, cu condiția angajamentului în acest sens la toate nivelurile guvernamentale și a societății civile.

²⁴ Fost director al Agenției pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Profesor emerit la Facultatea de Drept a Universității Northeastern.